

บทความวิจัย
- Research Article -

อิทธิพลของร่มเงาต่อพื้นที่ทางสังคม กรณีศึกษาย่านแพรงภูธร

Influence of Shading on Social space: A Case Study of Phraeng Phuthon Area

พุกัน สายด้วง^{1*} และ สุกตยุต จารุนุช²

¹นักศึกษาปริญญาเอก และ ²ผู้ช่วยศาสตราจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 10200

Pugun Saiduang^{1*} and Sukotyut Charunut²

¹Doctoral degree student and ²Assistant Professor
Faculty of Architecture, Silpakorn University, Bangkok, Thailand, 10200

*Email: pugun_sa@rmutto.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของร่มเงาและกิจกรรมกลางแจ้ง เพื่อระบุถึงรูปแบบเฉพาะของพื้นที่ทางสังคมในย่านแพรงภูธรด้วยมุมมองเชิงสัณฐานพื้นที่ร่วมกับสภาวะสบาย โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์จำลองการเกิดเงาและนำมาซ้อนทับกันใน 3 ช่วงเวลา คือ 8.00 น. 12.00 น. และ 17.00 น. ใน 2 ช่วงเดือน คือ พระอาทิตย์อ้อมเหนือ และอ้อมใต้ พร้อมกับสังเกตการณ์พฤติกรรมการใช้พื้นที่ของผู้คนด้วยการนับจำนวนคนเข้าใช้พื้นที่ สะกดรอย และการจับภาพชั่วขณะ ผลการศึกษพบว่ามีการกระจุกตัวของกลุ่มกิจกรรมทางเลือกและกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในพื้นที่ที่มีร่มเงาเฉลี่ยสูง คือ บริเวณถนนแพรงภูธร และถนนแพรงนรา รวมถึงทิศทางการใช้งานของกลุ่มกิจกรรมจำเป็นที่นิยมเคลื่อนผ่านพื้นที่ดังกล่าว เพื่อเชื่อมการสัญจรระหว่างถนนอักษะทางค์ ถนนบำรุงเมือง และถนนตะนาว ทำให้ร้านค้า ร้านอาหาร สามารถเปิดทำการเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของผู้คนได้ในบริเวณที่มีร่มเงาของช่วงเวลาที่แดดรุนแรง ด้วยพฤติกรรมเหล่านี้ บ่งชี้ถึงอิทธิพลของร่มเงาต่อพื้นที่ทางสังคมในย่านแพรงภูธรที่ช่วยส่งเสริมการใช้พื้นที่ให้มีกิจกรรมหลากหลาย และสนับสนุนการคงอยู่ของร้านค้าแก่ให้ยังคงเปิดทำการคู่ย่านมาอย่างช้านาน

คำสำคัญ: ร่มเงา; พื้นที่ทางสังคม; แพรงภูธร

Abstract

This study aims to analyze the relationship between shade and outdoor activities and to identify specific patterns of social spaces in the Phraeng Phuthon area through a spatial morphological perspective combined with thermal comfort analysis. A computer program was used to simulate shadow patterns, which were overlaid at three times of day—08:00, 12:00, and 17:00—during two periods of the year, corresponding to when the sun passes over the northern and southern hemispheres. Human activity in the area was observed using gate counts, movement tracing, and snapshot recordings. The findings reveal a concentration of alternative and social activities in areas with a high average level of shade, particularly along Phraeng Phuthon Road and Phraeng Nara Road. These areas also serve as important pathways for necessary activities, connecting Atsadang Road, Bamrung Mueang Road, and Tanao Road. The presence of shade during peak sunlight hours supports the operation of local shops and restaurants, aligning with the daily routines and lifestyles of people in the area. These behavioral patterns indicate the influence of shade on the formation and use of social spaces in Phraeng Phuthon. Shaded environments promote a diversity of outdoor activities and contribute to the continued presence of long-established businesses, enhancing the vitality and sustainability of this historic urban neighborhood.

Keywords: Shading; social space; Phraeng Phuthon

Received: December 10, 2024; **Revised:** April 24, 2025; **Accepted:** May 1, 2025

1. บทนำ

การพิจารณาความหมายหรือกำหนดบทบาทให้กับพื้นที่ (Space) ควรเริ่มจากหน่วยย่อยที่เป็นพื้นฐานที่สุด คือ มนุษย์ เพื่อผลิตพื้นที่ในแบบฉบับของมนุษย์เอง อาจเพียงกำหนดขอบเขตครอบครอง เพื่อใช้ประโยชน์ แสดงความสุนทรีย์ หรือให้ความหมายทางจิตใจ จากพื้นที่ที่เป็นปัจเจกจนถึงพื้นที่สาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ ที่ใช้บรรจุกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ไว้ เช่น ลานชุมชน ถนนชอย เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินวิถีชีวิตร่วมกันเป็นสังคม หรือแม้แต่กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์เองที่อยู่เบื้องหลังการผลิตพื้นที่ขึ้น มาจะเห็นได้ว่าความเป็น “พื้นที่ (Space)” กับ “สังคม (Social)” นั้นแทบจะแยกกันไม่ออก ปัจจัยหลักที่ช่วยให้เราทำความเข้าใจธรรมชาติของพื้นที่ได้ดี คือ การทำความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมรอบตัว รวมถึงความเชื่อมโยงทางสังคมวัฒนธรรมที่ถูกบรรจุไว้ในพื้นที่นั้น (ตันข้าว ปาณินท์, 2553) สันต์ สุวัชรานันท์ ได้ทดลองจัดระเบียบการศึกษาและอธิบายระบบความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวในพื้นที่ทางสังคมไว้เป็น 6 แง่มุมเรียกว่า “ภาพร่างของพื้นที่ทางสังคม” (สันต์ สุวัชรานันท์, 2564) แง่มุมหนึ่งคือ การอธิบายพื้นที่ทางสังคมจากคุณลักษณะของพื้นที่ เป็นการให้ความสำคัญกับรูปแบบทางกายภาพว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรกับกิจกรรมทางสังคมและผู้คน

หนึ่งในการศึกษาของ จาน เกห์ล (Jan Gehl) เป็นการศึกษาที่อธิบายถึง คุณลักษณะทางกายภาพที่สนับสนุนการใช้ชีวิตสาธารณะ ความเป็นสังคมและความเป็นชีวิตชีวา ด้วยพื้นฐานจากสัดส่วนมนุษย์และการใช้ชีวิตสังคมที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม โดยอธิบายความเชื่อมโยงด้วยรูปแบบกิจกรรมกลางแจ้ง 3 กลุ่มคือ (1) กลุ่มกิจกรรมจำเป็น (2) กลุ่มกิจกรรมทางเลือก (3) กลุ่มกิจกรรมทางสังคม (Gehl, 2011) จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้การศึกษาพื้นที่ทางสังคมได้ถูกเชื่อมโยงกับกิจกรรมของมนุษย์ด้วยหมวดหมู่ที่เข้าใจง่าย นอกจากนี้ ได้อธิบายถึงอิทธิพลเชิงจิตวิทยาที่ส่งผลต่อความมีชีวิตชีวาในพื้นที่สาธารณะ แรงจูงใจที่ผู้คนเลือกในการหยุดอยู่และเริ่มใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะร่วมกัน เมื่อมีผู้ใช้พื้นที่ก็จะทำให้มีผู้ใช้พื้นที่และจะมีมากขึ้น ในทางกลับกัน เมื่อไม่มีผู้ใช้พื้นที่ก็จะไม่มีผู้ใช้พื้นที่ ถึงแม้ว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นดูเหมือนจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ด้านเดียว คือ นั่งเฉย ๆ มอง และนั่งฟังคนเดินไปเดินมา แต่กิจกรรมที่ไม่มีอะไรก็เป็นกิจกรรมที่น่าเฝ้าดูไม่น้อย ชักจูงให้ผู้คนทำกิจกรรมในรูปแบบเดียวกันในพื้นที่และเวลาเดียวกัน ท้ายที่สุดแล้วก็จะสนทนากัน ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกิจกรรมทางสังคมที่มีชีวิตชีวา ดังนั้น คุณภาพของสภาพแวดล้อมจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมาในพื้นที่ทางสังคม อันจะบ่งบอกถึงบทบาทหน้าที่และความสำคัญต่อบริบทโดยรอบ

ร่มเงา เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มหรือลดคุณภาพของสภาพแวดล้อม ด้วยการเพิ่มหรือลดขอบเขตสภาวะสบาย (Thermal Comfort) ในเขตร้อนชื้น ผู้คนมักนิยมทำกิจกรรมภายใต้ร่มเงา โครงการวิจัยเรื่อง “Thermal Comfort in Outdoor Urban Space in Singapore” เป็นโครงการวิจัยที่ถือว่าใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ขนาดใหญ่ในประเทศสิงคโปร์ คือ 2,059 คน ซึ่งถือเป็นตัวแทนของพื้นที่เขตร้อนชื้นได้เป็นอย่างดี ผลการศึกษาแสดงให้เห็น วิธีการปรับตัวของผู้คนเพื่อให้อยู่ในสภาวะสบายในสภาพอากาศที่รู้สึกร้อนเกินไป โดยคนส่วนใหญ่เลือกที่จะหลบจากแสงแดดภายใต้ร่มไม้หรือแผงป้องกันอื่น ๆ ที่กันแดดได้ ร่องลมมาคือ กางร่มหรือสวมหมวก หาเครื่องดื่มเย็น ๆ และสวมเสื้อผ้าที่เบาบางตามลำดับ (Yang, Wong, & Jusuf, 2013) ในเขตนานาชาติผู้คนมักนิยมทำกิจกรรมกลางแจ้ง จากกรณีศึกษาของ Peter Bosselman ด้วยการก่อสร้างตึกระฟ้าจำนวนมากในซานฟรานซิสโก สร้างให้เกิดลักษณะที่เรียกว่า “หุบเขา (Canyon)” ในพื้นที่สาธารณะที่มีอาคารสูงตั้งเป็นแนวสองข้างทาง นอกจากแสงแดดจะส่องไม่ถึงแล้ว ยังทำให้ความเร็วลม (Wind Velocity) เพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่งส่วนใหญ่ในเมืองหนาวนั้นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำกิจกรรมภายนอกอาคารจะต้องมีแสงแดดส่องถึงและลมอ่อน ๆ โดยเฉพาะในฤดูหนาว แน่นอนว่าลักษณะแบบนี้จะส่งผลกระทบต่อชีวิตในพื้นที่สาธารณะอย่างแน่นอน (Bosselmann, Flores, Gray, Priestley, Anderson, Arens, Downty, So, & Kim, 1984)

แฟรงกูธ เป็นย่านเก่าแก่ย่านหนึ่งในเกาะรัตนโกสินทร์ที่ยังคงเป็นสถานที่ที่มีคนดั้งเดิมอาศัยอยู่ มีร้านค้าร้านอาหารขนาดเล็กคอยหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของคนในย่านและข้าราชการกระทรวงต่าง ๆ โดยรอบ ถึงแม้ว่า สัณฐานจะมีลักษณะเป็นลานโล่งแบบกึ่งปิดกึ่งเปิด ล้อมรอบด้วยอาคารพาณิชย์ยกค้ำยุดเก่าขนาดกะทัดรัด เป็นส่วนตัวเข้าถึงไม่ง่าย แต่พื้นที่เล็ก ๆ นี้ยังคงมีผู้คนใช้สอยอย่างมีชีวิตชีวา และมีบทบาทสำคัญต่อสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่เปลี่ยนแปลง แน่นอนว่าระบบนิเวศทางสังคมที่เข้มแข็งนี้เกิดจากหลายปัจจัยที่สลับซับซ้อน แต่ยังขาดการพิจารณาร่วมกับลักษณะทางกายภาพอย่างชัดเจน โดยเฉพาะร่มเงาที่เกิดจากลักษณะเฉพาะทางกายภาพเป็นหนึ่งในอิทธิพลหลักต่อพฤติกรรมของผู้คน เป็นที่น่าสนใจว่าร่มเงาจะมีอิทธิพลอย่างไรต่อกิจกรรมการใช้พื้นที่และความเป็นสังคมในย่านแฟรงกูธ

2. วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของร่มเงาและกิจกรรมกลางแจ้ง เพื่อระบุถึงรูปแบบพื้นที่ทางสังคมในย่านแฟรงก์เฟิร์ตด้วยมุมมองเชิงกายภาพร่วมกับสภาวะสบาย

3. บรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 พื้นที่ทางสังคม (Social Space)

สันต์ สุวัจนราภินันท์ ได้ทดลองจัดระเบียบการศึกษาและอธิบายระบบความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวในพื้นที่ทางสังคมไว้เป็น 6 แม่มุม (สันต์ สุวัจนราภินันท์, 2564) แม่มุมหนึ่งคือ กลุ่มที่อธิบาย “พื้นที่” จาก “คุณลักษณะของพื้นที่” เป็นการให้ความสำคัญกับรูปแบบทางกายภาพว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรกับกิจกรรมทางสังคมและผู้คน การสร้างความมีชีวิตชีวา และการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงชีวิตสังคมกับพื้นที่สาธารณะ เช่น การวิพากษ์ชุมชนเมืองในละแวกบ้านที่ตนเองอาศัยอยู่ของ เจน เจคอบส์ (Jane Jacobs) เป็นการให้ความสำคัญกับรูปแบบที่มีความหลากหลาย ความผสมผสานของการใช้ประโยชน์พื้นที่กิจกรรม และผู้คน การมีประตูกว้างขวางมากหันออกสู่ถนน การมีระยะที่เดินถึงในการใช้ชีวิตประจำวัน เหล่านี้สร้างให้เกิดความมีชีวิตชีวาในพื้นที่สาธารณะ (Jacobs, 1993) หรือการศึกษาของ ฌาน เกห์ล (Jan Gehl) ที่อธิบายถึง ลักษณะทางกายภาพที่สนับสนุนการใช้ชีวิตสาธารณะด้วยพื้นฐานจากสัดส่วนมนุษย์ (Gehl, 2011, 2013) หรือการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตบนถนนของ โดนัลด์ แอปเปิลยาร์ด (Donald Appleyard) ที่สัมพันธ์กับการใช้รถยนต์ เมื่อมีการจราจรหนาแน่น ความมีชีวิตชีวาบนท้องถนนก็จะเบาบางลง (Appleyard, 1981) การศึกษาเหล่านี้ เป็นการคลี่คลายลักษณะเฉพาะของพื้นที่ทางสังคม ด้วยการเชื่อมโยงกิจกรรมของผู้คนกับคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และอธิบายความสัมพันธ์นั้นออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.2 กิจกรรมกลางแจ้ง (Three Types of Outdoor Activities)

“Life Between Building” เป็นงานของ ฌาน เกห์ล ที่แสดงให้เห็นถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทางกายภาพกับชีวิตของผู้คนในพื้นที่สาธารณะ ที่เขาเรียกว่า “พื้นที่ระหว่างอาคาร” ซึ่งคล้ายกับนักคิดนักออกแบบในสายสังคม คือ เน้นไปที่พฤติกรรมของผู้คนที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ โดยการศึกษาใช้วิธีการสังเกตการณ์และบันทึกอย่างเป็นระบบในระดับและมุมมองเดียวกันกับผู้คนที่ใช้พื้นที่นั้นอยู่ เขาได้แบ่งกิจกรรมกลางแจ้งของผู้คนในชีวิตประจำวันออกเป็น 3 กลุ่ม (1) กลุ่มกิจกรรมจำเป็น เช่น สัญจรไปทำงาน ไปซื้อของ ไปทำธุระต่าง ๆ เป็นกิจกรรมที่ผู้คนจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะนั้น ไม่ว่าคุณภาพของพื้นที่จะด้อยเพียงใดหรือดีเพียงใด เช่น มีแดดที่รุนแรง ไม่มีสิ่งดึงดูดใจ (2) กลุ่มกิจกรรมทางเลือก เช่น การนั่งพัก หายใจอยู่ ยืนมอง เดินเล่น เป็นกิจกรรมที่ผู้คนส่วนใหญ่เลือกทำเพียงลำพัง ต้องการคุณภาพของพื้นที่สูง เช่น มีความสบายจากร่มเงา มีสิ่งดึงดูดใจใหมมอง (3) กลุ่มกิจกรรมทางสังคม เช่น จับกลุ่มสนทนาพูดคุย เล่น เป็นกิจกรรมที่ผู้คนต้องการคุณภาพของพื้นที่ในระดับปานกลาง เช่น มีร่มเงาให้จับกลุ่มพูดคุย มีพื้นที่ปลอดภัยให้เล่นได้ (ตารางที่ 1) จะเห็นได้ว่า กิจกรรมเหล่านี้มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณภาพของสภาพแวดล้อม หากสภาพแวดล้อมดีจะสนับสนุนการเกิดของกิจกรรมทางเลือก ซึ่งส่งผลต่อเนื่องกับการเกิดขึ้นของกิจกรรมทางสังคมด้วย (Gehl, 2011)

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพของสภาพแวดล้อมกับอัตราการเกิดของกิจกรรมกลางแจ้ง

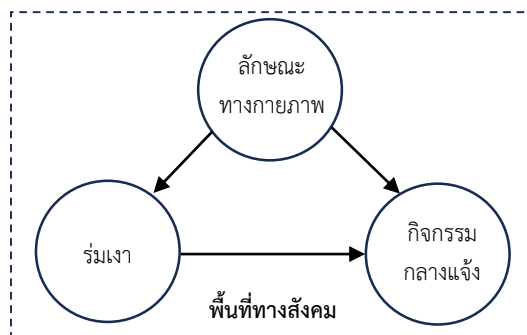
กิจกรรม	คุณภาพของสภาพแวดล้อม	
	ด้อย	ดี
กิจกรรมจำเป็น		
กิจกรรมทางเลือก		
กิจกรรมทางสังคม		

ที่มา: ปรับปรุงจาก Gehl (2011).

3.3 สภาวะสบายแบบปรับตัว (Adaptive Thermal Comfort)

พัฒนาขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1970 ภายใต้ข้อสังเกตที่มีอิทธิพลต่อสภาวะสบายอื่นที่นอกเหนือจากปัจจัยเฉพาะทางกายภาพ เช่น ความคุ้นชิน (Acclimatization) ความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมักเกิดจากประสบการณ์ส่วนบุคคล รวมถึงความสามารถในการปรับตัว หรือเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมเมื่อรู้สึกร้อนหรือหนาวจนเกินไป เช่น นั่งพัก ดื่มน้ำ ปรับเปลี่ยนเสื้อผ้า เปิด-ปิดหน้าต่าง (ฟิล์มศิริ ประจวบสาร, 2559) ซึ่งอาจทำให้พบพฤติกรรมเฉพาะตัวตามแต่ละพื้นที่บริบทสังคมที่แตกต่างกันไป สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจ คือ ขอบเขตความสบายของผู้คนสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างไร หากเราควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมได้หนึ่งและดีพอ เราจะเข้าใจระดับของสภาวะสบายได้อย่างแม่นยำสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้อย่างกว้างขวาง แต่ในอีกแง่หนึ่ง กรณีที่เปิดให้ตัวแปรอย่างสภาพแวดล้อม และพฤติกรรมของผู้คนดำเนินสัมพันธ์กันไปอย่างเป็นพลวัต เราก็จะเข้าใจ และสามารถอธิบายผลลัพธ์ได้อย่างสอดคล้องกับบริบทในสังคมนั้น ๆ การศึกษาพื้นที่ทางสังคมร่วมกับสภาวะสบายจึงต้องมุ่งเน้นการศึกษาให้พฤติกรรมทางสังคมกับสภาพแวดล้อมเป็นไปในรูปแบบเปิด ปลอຍให้เกิดพลวัตตามทิศทางปัจจุบัน โดยเฉพาะการศึกษาสภาวะสบายภายนอกอาคาร หรือในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (Outdoor Thermal Comfort) ด้วยลักษณะของภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ล้วนเพิ่มข้อมูลประกอบในการจะพิจารณาความรู้สึกสบายที่เกิดขึ้นกับพฤติกรรมของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัณฐานเมือง (Urban Morphology) เช่น การศึกษาเกี่ยวกับสัณฐานเมืองในแอลจีเรีย แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองเก่าที่กระชับก่อให้เกิดร่มเงามากกว่าเขตเมืองในยุคสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลต่อสภาวะสบายที่ส่งเสริมให้ผู้คนในเขตเมืองเก่าทำกิจกรรมภายนอกอาคารได้อย่างมีชีวิตชีวา (Mouada, Zemmour, & Meziani, 2019)

จาก 3 แนวคิดข้างต้น เป็นทิศทางที่จะใช้ร่วมกัน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เชิงพฤติกรรมในพื้นที่ทางสังคมผ่านกระบวนการสังเกตการณ์ (Observation) อย่างเป็นระบบ ภายใต้สมมติฐานที่ว่า ผู้คนจะปรับตัวและแสดงพฤติกรรมตามสภาพแวดล้อมที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน กลุ่มกิจกรรมทางเลือกและกลุ่มกิจกรรมทางสังคมจะกระจุกตัวในพื้นที่ที่มีปริมาณรุ่มร่ามาก ในขณะที่กลุ่มกิจกรรมจำเป็นจะกระจายอยู่ในพื้นที่ที่เข้าถึงได้ง่ายถึงแม้จะมีรุ่มร่าน้อยก็ตาม โดยมีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วนที่สัมพันธ์กัน คือ ลักษณะทางกายภาพที่ทำให้เกิดรูปแบบของกิจกรรมกลางแจ้ง รวมถึงสภาวะสบายในขอบเขตของรุ่มร่าที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพื้นที่ทางสังคมได้ (แผนภูมิที่ 1)

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่พิจารณา

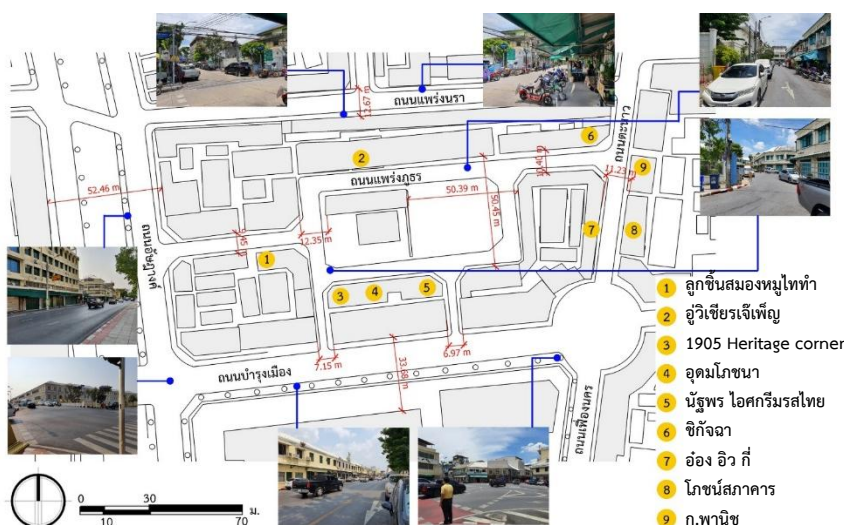
4. วิธีการศึกษา

4.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ย่านแพร่งภูธร เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีความสำคัญทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ ถนนแพร่งภูธร ตั้งอยู่ในเขตพระนคร โดยเชื่อมต่อกับถนนราชดำเนินกลางและถนนบำรุงเมือง เดิมทีพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของวังกรมพระภูธรธำรงศักดิ์ ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ปรับปรุงในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โดยมีการปรับปรุงพื้นที่บริเวณนี้ให้เป็นถนนและซอยที่สามารถเดินทางเชื่อมต่อกันได้สะดวก ซึ่งภายหลังถูกเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่การค้าขายและที่อยู่อาศัย อาคารต่าง ๆ สร้างขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งยังคงได้รับการอนุรักษ์ไว้ในปัจจุบัน ภายในมีลานโล่งแบบปิด ล้อมรอบด้วยถนนแพร่งภูธรที่กว้างประมาณ 10 เมตร และอยู่ด้านหลังอาคารสมาคมอนามัย สถานีขาซัดที่ 2 สภากาชาดไทย มีกลุ่มอาคารเป็นองค์ประกอบปิดล้อมที่ทันสมัย

อาคารเข้าสู่ถนนแพรงกูธร ซึ่งถือเป็นถนนรองที่เชื่อมต่อกับถนนหลักระดับเมือง ทิศเหนือติดถนนแพรงนรา ทิศใต้ติดถนนบำรุงเมือง ทิศตะวันออกติดถนนตะนาว ทิศตะวันตกติดถนนอัษฎางค์

ในย่านแพรงกูธร มีร้านค้าร้านอาหารกระจายอยู่ทั่วไป เป็นร้านเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงและยังคงคุณภาพอยู่ถึงปัจจุบัน เช่น ตำนานร้านข้าวหมูแดง “อุดมโภชนา” ที่เปิดมากกว่า 85 ปี “นัฐพร โอศกริมรสไทย” ที่เปิดมากกว่า 70 ปี “1905 Heritage Corner” โฮสเทลจากอาคารโรงน้ำชาและโรงงานพันปลอม “อู๋วิเชียรและร้านเจ้เพี้ยก้วยเตี้ยลูกขึ้นแคะ” ด้วยสูตรลูกขึ้นตามแบบฉบับชาวจีนแคะ “ร้านลูกขึ้นมันสมองหมูไทย” ทำแบบฉบับของชาวฮากกา ที่เปิดมากกว่า 60 ปี “ซิกจฉา” โรงคั่วกาแฟเก่าที่ปรับเปลี่ยนมาเป็นสภากาแฟของชุมชนสามแพร่ง “ก.พานิช” ร้านข้าวเหนียวมนที่ได้รางวัลมิชลินไกด์ ปี 2020 “ร้านโภชนาสภาคาร” อาหารตำหรับชาววังจากห้องเครื่องวังในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 “อ่อง อิว กี่” ร้านโบราณขึ้นดีจากประเทศจีน (พนิช ตั้งวิจิตฤกษ์, 2021) เหล่านี้ ล้วนเป็นร้านเก่าแก่คู่ย่านมาตั้งแต่อดีตและยังคงดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้บางส่วนจะเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยก็ตาม

ภาพที่ 1 ลักษณะทั่วไปย่านแพรงกูธร

4.2 วิธีดำเนินการวิจัย

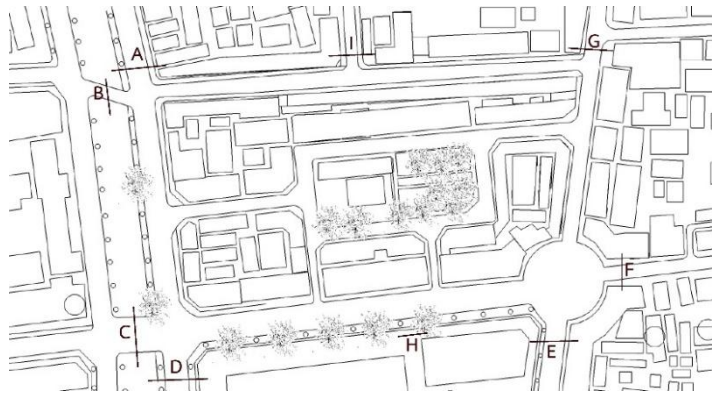
งานศึกษานี้ แบ่งวิธีการวิจัยออกเป็น 2 วิธีคือ (1) หาดูตราส่วนร่วมเงาด้วยแบบจำลองทางคอมพิวเตอร์ (2) ศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ด้วยวิธีสังเกตการณ์ (Observation) อย่างเป็นระบบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การทำแผนที่ร่วมเงาด้วยแบบจำลองทางคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม Sketch Up สร้างแบบจำลอง 3 มิติ โดยระบุตำแหน่ง Geographic Location ไปที่ Bangkok กำหนด Latitude 13.756497N Longitude 100.497265E จากนั้น แสดงภาพเงาด้วยคำสั่ง Shadow โดยกำหนดเป็นสามช่วงเวลาระหว่างวัน เช้า 8.00 – 9.00 น. เที่ยง 12.00 – 13.00 น. เย็น 16.00 – 17.00 น. และเลือกสองวันในตำแหน่งดวงอาทิตย์ที่แตกต่างกัน หนึ่งวันในเดือนมิถุนายน (ดวงอาทิตย์โคจรทางทิศเหนือ) และหนึ่งวันในเดือนธันวาคม (ดวงอาทิตย์โคจรทางทิศใต้) จากนั้น นำภาพที่แสดงเงามาซ้อนทับกันเพื่อหาค่าเฉลี่ยของแสงเงาในขอบเขตพื้นที่ย่อย Convex Space ที่สร้างขึ้นจากเครื่องมือภายใต้ทฤษฎี Space Syntax คือ รูปทรงเรขาคณิตแบบปิดที่ครอบคลุมพื้นที่ที่อ้วนที่สุด โดยหาค่าเฉลี่ยจากผลรวมพื้นที่ร่วมเงาหารด้วยผลรวมของพื้นที่ย่อยทั้งสามช่วงเวลาคูณด้วย 100

2) วิธีสังเกตการณ์ (Observation) อย่างเป็นระบบ ในงานวิจัยนี้ เป็นตัวแปรที่ใช้บ่งบอกร่องรอยความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการสัญจรกับสัณฐานพื้นที่ ซึ่งพื้นที่ศึกษาเปิดทางเลือกให้คนสัญจรโดยการเดินได้อย่างอิสระ จึงใช้การเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการสัญจรอิสระ (Theory of Natural Movement) (Hillier et al., 1993) ที่ว่าคนมีแนวโน้มที่จะเลือกเดินเส้นทางที่สั้นและตรงที่สุด โดยแบ่งการเก็บข้อมูลเป็นลำดับ ดังนี้

การนับจำนวนอัตราการเข้าใช้พื้นที่ (Gate Count Observation) เป็นการนับผู้ที่สัญจรด้วยการเดินผ่านในแต่ละด้านแต่ละช่วงเวลา แต่ละพฤติกรรม โดยการกำหนดด้านหรือประตูเพื่อนับจำนวนการผ่านเพื่อเข้าใช้พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย 9 ด้าน

จาก A – I (ภาพที่ 2) ใช้เวลานับในแต่ละด้านประมาณ 10 นาที แบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา (ช่วงเช้าเวลา 8.00-9.00 น. ช่วงเที่ยงเวลา 12.00-13.00 น. ช่วงเย็น 17.00-18.00 น.) เพื่อหาค่าเฉลี่ยของการเข้าใช้พื้นที่ในแต่ละวัน

ภาพที่ 2 ตำแหน่งด้านในพื้นที่ศึกษา

การสังเกตรูปแบบทิศทางการเลือกใช้พื้นที่สัญจร (Movement Traces Observation) เป็นการสังเกตและติดตามคนที่เข้าใช้พื้นที่ศึกษาพร้อมทั้งบันทึกในแผนที่ โดยนำจำนวนคนที่ต้องติดตามมาจากการนับผู้ที่สัญจรผ่านในแต่ละด้าน (Gate Count Observation) นำมากำหนดจำนวนติดตามแต่ละด้าน ทั้งนี้ มีจำนวนคนที่ใช้พื้นที่มากเกินช่วงเวลาที่จะใช้ในการสังเกตการณ์ให้ได้ในวัน จึงนำจำนวนนับในแต่ละด้านหารด้วย 2 ของทุกด้านเพื่อลดปริมาณคนที่ต้องสังเกตติดตาม ในการติดตามจะเลิกตามเมื่อผู้ใดตามออกจากพื้นที่ศึกษาในด้านใดด้านหนึ่ง และบันทึกจุดหยุดตามตำแหน่งจริง และถ้าหยุดเกินห้านาทีจะไม่ตามต่อ โดยแบ่งช่วงเวลาเดินตามออกเป็นช่วงเช้า เวลา 8.00-9.00 น. ช่วงเที่ยงวัน เวลา 12.00-13.00 น. ช่วงเย็น เวลา 17.00-18.00 น. หรือได้ครบตามจำนวนการนับผู้ที่สัญจรผ่านในแต่ละด้าน

การสังเกตพฤติกรรมการจับจองพื้นที่ โดยใช้วิธีการจับภาพชั่วขณะ (Snapshot Observation) เป็นการเก็บข้อมูลพฤติกรรม การจับจองใช้งานพื้นที่ในขณะที่ทำการสังเกตการณ์ โดยขั้นตอนที่หนึ่งแบ่งช่วงเวลาสังเกตการณ์เป็นช่วงเช้า เวลา 8.00-9.00 น. ช่วงเที่ยงวัน เวลา 12.00-13.00 น. ช่วงเย็น เวลา 17.00-18.00 น. ของวันจันทร์ถึงวันศุกร์ และวันเสาร์ถึงวันอาทิตย์ และแบ่งพฤติกรรมข้อมูล ในกรณีนี้ แบ่งเป็นพฤติกรรมทางเลือก เช่น ยืนคอย นั่งพักผ่อนคนเดียว และพฤติกรรมทางสังคม เช่น ซื้อของรับประทานอาหาร นั่งหรือยืนจับกลุ่มคุยกัน ขั้นตอนที่สองแบ่งพื้นที่สังเกตการณ์เป็นช่วง ๆ ในกรณีนี้ ใช้ช่วงกว้างอาคารสิบหลังเป็นแนวเก็บข้อมูล ณ ชั่วขณะ ขั้นตอนที่สามเก็บข้อมูลโดยการถ่ายรูปรอบตัว ขั้นตอนสุดท้ายบันทึกพฤติกรรมลงในแผนที่

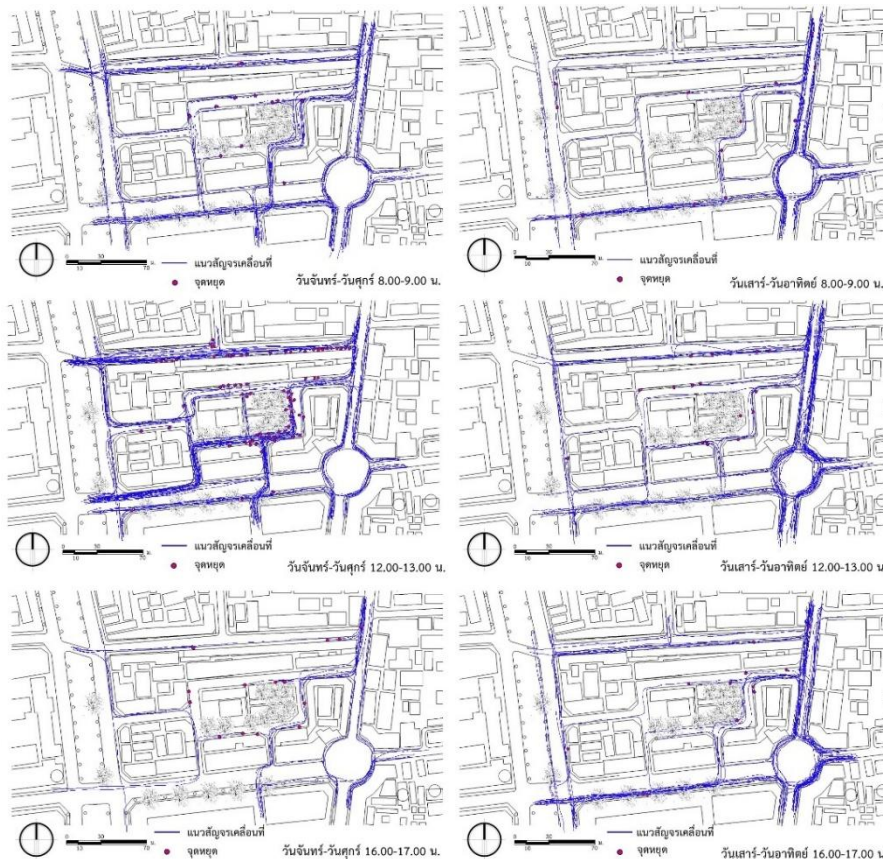

ภาพที่ 3 ตัวอย่างการเลือกใช้พื้นที่สัญจรและพฤติกรรมการจับจองพื้นที่บริเวณแพร่ภูธร

ทั้งนี้ การศึกษาด้วยวิธีสังเกตการณ์เป็นการเน้นเก็บข้อมูลโดยพิจารณาจากตัวแปรด้านกิจกรรมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละวัน และปัจจัยด้านข้อจำกัดของการเก็บข้อมูล คือ กิจกรรมในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันระหว่างวันหยุด (เสาร์-อาทิตย์) เก็บวันใดวันหนึ่งจำนวนหนึ่งวัน และวันธรรมดา (จันทร์-ศุกร์) เก็บวันใดวันหนึ่งจำนวนหนึ่งวัน โดยข้อมูลกิจกรรมที่ได้ถือเป็นตัวแทนวิถีชีวิตของผู้คน

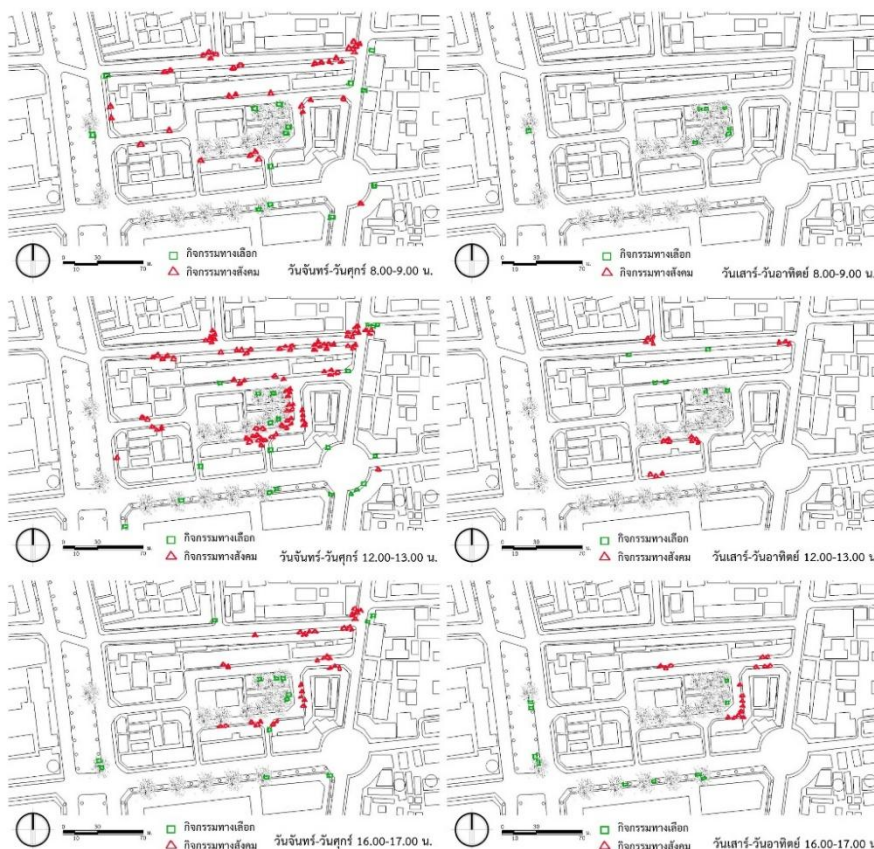
34

2) การสังเกตรูปแบบทิศทางการเลือกใช้พื้นที่สัญจร (Movement Traces Observation) พบว่า มีกระแสการไหลของพฤติกรรมสัญจรเข้าสู่พื้นที่ถนนแพร่งภูธรและถนนแพร่งนราอย่างชัดเจน ปริมาณการหยุดใช้งานจะกระจุกตัวในพื้นที่สองข้างทางของถนนแพร่งนราและพื้นที่ลานโล่งถนนแพร่งภูธร ทั้งนี้ จากการสังเกตของผู้วิจัย ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนหยุดยั้งเพื่อใช้พื้นที่คือ ร้านค้า ร้านอาหารต่าง ๆ ที่รองรับบุคลากรของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหม พื้นที่ลานโล่งถนนแพร่งภูธรกลายเป็นทั้งพื้นที่ทางผ่านเพื่อเชื่อมต่อไปยังพื้นที่อื่น รวมถึงเป็นจุดหมายของผู้คนที่เข้ามาใช้พื้นที่นี้ด้วย ดังแสดงในภาพที่ 5

ภาพที่ 5 รูปแบบทิศทางการเลือกใช้พื้นที่สัญจร (Movement Traces Observation)

3) การสังเกตพฤติกรรมการจับจองพื้นที่ (Snapshot Observation) พบว่า ภาพรวมของพื้นที่กิจกรรมที่ผู้คนนิยมจับจองพื้นที่ทำในแต่ละวันคือ กิจกรรมทางสังคม จะกระจุกตัวอยู่ที่บริเวณริมทางถนนแพร่งภูธรและแพร่งนราที่มีร้านค้าร้านอาหารจำนวนมากเปิดเรียงรายอยู่ โดยเฉพาะในช่วงเที่ยงวันของวันจันทร์ถึงวันศุกร์ มีกลุ่มกิจกรรมทางเลือกกระจายอยู่ประปรายในบริเวณลานโล่งของถนนแพร่งภูธร และตามขอบของกลุ่มอาคารในพื้นที่ต่อเนื่อง เช่น ริมทางทิศใต้ของถนนบำรุงเมือง และทิศตะวันตกของถนนอัษฎางค์ ซึ่งมีพื้นที่ค่อนข้างกว้างกว่าพื้นที่อื่น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในพื้นที่ถนนแพร่งภูธรและแพร่งนรา มีการจับจองพื้นที่ทำกิจกรรมทางสังคมสูงกว่ากิจกรรมทางเลือกอย่างเห็นได้ชัด และกิจกรรมทางสังคมหลักที่ทำได้ การรับประทานอาหารที่ร้านอาหาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนเข้ามาใช้จับจองพื้นที่ทำกิจกรรมแตกต่างจากวันเสาร์และอาทิตย์ที่ร้านค้าส่วนใหญ่ปิดบริการ ดังแสดงในภาพที่ 6

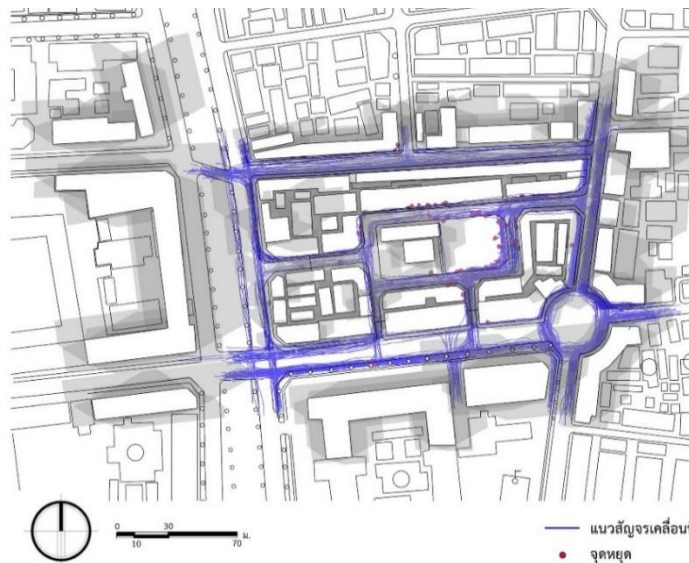
ภาพที่ 6 พฤติกรรมการจับจองพื้นที่ (Snapshot Observation)

5.3 วิเคราะห์ผลการศึกษา

ย่านแพรงภูธร เป็นพื้นที่ที่มีความสูงอาคารใกล้เคียงกันทำให้ความกว้างความแคบของพื้นที่ว่างมีผลโดยตรงต่อร่มเงา ลักษณะสัณฐานที่กระชับจะมีอัตราส่วนพื้นที่ร่มเงาสูงกว่าลักษณะสัณฐานที่กว้างโล่ง ดังแสดงในภาพที่ 4 พื้นที่บริเวณถนนอัษฎางค์และถนนบำรุงเมืองจึงมีอัตราส่วนพื้นที่ร่มเงาสูงกว่าพื้นที่บริเวณถนนแพรงภูธร ถนนแพรงนรา และถนนตะนาว และหากพิจารณาภาพอัตราส่วนพื้นที่ร่มเงาควบคู่กับพฤติกรรมการใช้พื้นที่จะพบว่า มีการกระจุกตัวของกลุ่มกิจกรรมทางเลือกและกลุ่มกิจกรรมทางสังคมในพื้นที่ที่มีอัตราส่วนร่มเงาสูง ดังแสดงในภาพที่ 7 รวมถึงกิจกรรมจำเป็นที่แสดงในรูปแบบกระแสสัญจรมีพฤติกรรมการไหลเข้าสู่พื้นที่ที่มีอัตราส่วนร่มเงาสูงเช่นกัน ถึงแม้ว่าบริเวณถนนแพรงภูธร ถนนแพรงนรา และถนนตะนาว จะมีพื้นที่ผิวทางเดินที่แคบและมีความสมบูรณ์น้อยกว่า แต่สัณฐานมีลักษณะเป็นตารางทำให้การสัญจรกระจายผ่านได้สะดวกและกระจายได้ทั่วทั้งพื้นที่ ดังแสดงในภาพที่ 8 ทั้งนี้ พื้นที่อัตราส่วนร่มเงารวมถึงการกระจุกตัวของกิจกรรมกลางแจ้งสอดคล้องกับตำแหน่งของร้านค้าร้านอาหารชื่อดังในอดีตที่ยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน (ภาพที่ 1) สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยเหล่านี้ที่ทำงานร่วมกันได้อย่างมีนัยยะสำคัญ

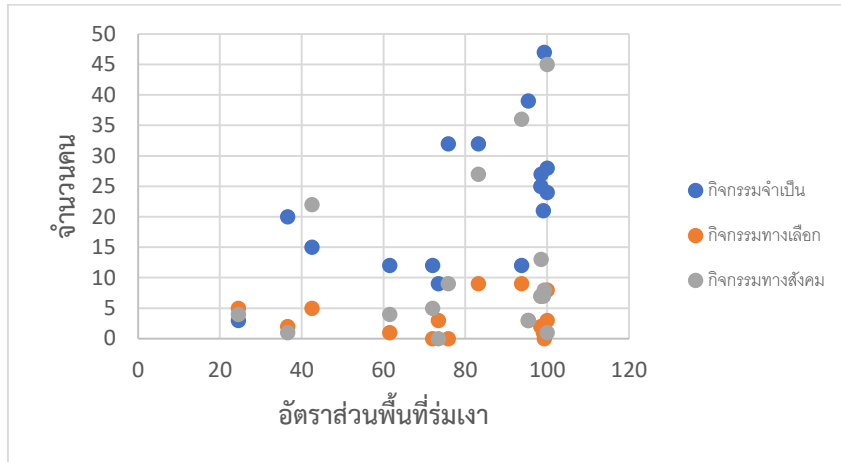

ภาพที่ 7 อัตราส่วนพื้นที่ที่ร่วมน้ำกับพฤติกรรมจราจรที่คับคั่ง

ภาพที่ 8 อัตราส่วนพื้นที่ที่ร่วมน้ำกับพฤติกรรมจราจร

นอกจากนี้ หากพิจารณาในเชิงปริมาณและความสัมพันธ์ด้วยแผนภูมิกระจาย (Scatter Plot) พบว่า ทุกกลุ่มกิจกรรมจะมีปริมาณน้อยเมื่ออัตราส่วนพื้นที่ที่ร่วมน้ำน้อยและมีแนวโน้มมากขึ้นเมื่ออัตราส่วนพื้นที่ที่ร่วมน้ำมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นไม่แสดงถึงแนวโน้มที่ชัดเจนจนสามารถประเมินทิศทางการแปรผันได้ ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ของอัตราส่วนพื้นที่ร่มเงากับกลุ่มกิจกรรมการใช้พื้นที่

ถึงแม้ว่า จะไม่แสดงแนวโน้มที่ชัดเจนอาจเนื่องจากในสภาพแวดล้อมจริงมีปัจจัยอื่นที่หลากหลายส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม การใช้พื้นที่ เช่น บางพื้นที่ที่มีบุคคลห้ามใช้งาน บางพื้นที่ที่มีมลภาวะทางกลิ่นเสียง บางร้านเปิดเฉพาะตอนกลางวัน เหล่านี้ทำให้พื้นที่ ทางสังคมมีความเฉพาะเจาะจงอย่างยิ่ง แต่ในภาพรวมการพิจารณาจากแผนที่ชั้นข้อมูล (Layer Mapping) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ ที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ที่อัตราส่วนร่มเงากับพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่ กล่าวคือ มีทิศทางการไหลของกระแสสัญจรและการกระจุกตัว ของกลุ่มกิจกรรมสัมพันธ์กับพื้นที่ร่มเงาอย่างชัดเจน ด้วยปรากฏการณ์ดังกล่าว ภาพร่างของพื้นที่ทางสังคม จะสามารถนำมาพิจารณา ควบคู่กับแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงนัยยะของร่มเงาต่อพื้นที่ทางสังคมได้อย่างมั่นคงมากขึ้น

6. สรุปและอภิปรายผล

ย่านแพร่งูธร ได้แสดงให้เห็นอิทธิพลของร่มเงาที่มีบทบาทสูงต่อพฤติกรรมการใช้งานในพื้นที่ ร่มเงาทำให้พื้นที่ที่มีคุณภาพดีขึ้น เมื่อพื้นที่ที่มีคุณภาพดีผู้คนในพื้นที่ก็ทำกิจกรรมทางสังคมได้ เมื่อพื้นที่ที่มีผู้คนทำให้มีบรรยากาศที่ดีขึ้นยิ่งทำให้ผู้คนเดินทางไปมา เลือกที่จะหยุดใช้งาน เมื่อกิจกรรมทั้งหมดใช้งานร่วมกันพื้นที่ก็จะเกิดความรู้สึกมีชีวิตชีวา ทั้งนี้ รวมถึงบทบาทหน้าที่ที่รองรับวิถีชีวิต ของผู้คนโดยรอบด้วย หากพิจารณาในแง่ของคุณลักษณะทางกายภาพเป็นหลักจะสามารถสรุปเป็นประเด็น ดังนี้

1) ร่มเงาส่งเสริมความมีชีวิตชีวาของพื้นที่ทางสังคมในย่านแพร่งูธร ด้วยการทำให้ผู้คนเลือกใช้พื้นที่ ที่หยุดอยู่ และใช้เวลา มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มกิจกรรมทางเลือกและกลุ่มกิจกรรมทางสังคมที่ต้องอาศัยคุณภาพของสภาพแวดล้อมสูง สอดคล้องกับ แนวคิดคุณภาพของพื้นที่และกลุ่มกิจกรรมกลางแจ้งของ ญาณ เกห์ล (Gehl, 2011) ร่มเงาเกิดจากสัณฐานสิ่งก่อสร้างและที่ว่าง ที่คอยบดบังความร้อนจากแสงแดด ช่วยขยายขอบเขตความสบายให้กับผู้ใช้พื้นที่ โดยการศึกษาชี้ให้เห็นความสัมพันธ์นั้นบนพื้นที่ ของถนนแพร่งูธร และถนนแพร่งูรามีอัตราส่วนพื้นที่ร่มเงาสูง มีการกระจุกตัวของกลุ่มกิจกรรมประเภทนี้อยู่มาก ในขณะที่ ถนนอัษฎางค์ และถนนบำรุงเมืองมีอัตราส่วนพื้นที่ร่มเงาต่ำกว่าจึงแทบไม่มีกลุ่มกิจกรรมประเภทนี้อยู่เลย การกระจุกตัวของ กลุ่มกิจกรรมนี้สอดคล้องกับที่ตั้งของกลุ่มธุรกิจร้านค้าร้านอาหารชื่อดังที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมด้วยเช่นกัน เป็นที่น่าสนใจว่า มีความสัมพันธ์ กันหรือไม่ระหว่างกลุ่มร้านค้าและร่มเงาในย่านแพร่งูธร

2) พื้นที่ที่มีผู้คนใช้งานอยู่มากก็จะมีมากขึ้นและมากขึ้น พื้นที่ที่มีผู้คนใช้งานน้อยก็จะมีน้อยลงและน้อยลง เป็นแนวคิด เชิงจิตวิทยาของ ญาณ เกห์ล (Gehl, 2011) ที่อธิบายถึง แรงดึงดูดใจในการเข้าใช้พื้นที่ เมื่อพื้นที่ที่มีผู้คนอยู่มากจะทำให้รู้สึกถึง ความมีชีวิตชีวาว่าใช้งาน เมื่อพื้นที่ที่มีผู้คนน้อยจะรู้สึกเบื่อไม่ปลอดภัยไม่น่าใช้งาน ในย่านแพร่งูธรถึงแม้ว่าจะมีลักษณะเป็นสัณฐาน ลานโล่งแบบปิด คือ มีลานโล่งตรงกลางล้อมรอบด้วยอาคาร ไม่เชิญชวนให้เข้าไปและเข้าถึงไม่สะดวก แต่กลับมีผู้ใช้งานมากในพื้นที่ ที่มีอัตราส่วนร่มเงาสูง ผู้ใช้งานส่วนใหญ่เป็นข้าราชการในพื้นที่ บ้างแวะเวียนมารับประทานอาหารกลางวัน บ้างใช้พื้นที่สัญจรผ่าน เหล่านี้เข้าใจถึงคุณลักษณะของย่านว่า พื้นที่ตรงไหนน่าสนใจ มีผู้คนให้มองและพูดคุย มีร้านอาหารอร่อย นั่งสบาย เดินสบาย ทำให้อยากเข้าไปร่วมพบปะสังสรรค์จนเป็นร้านและลูกค้าประจำ ด้วยพฤติกรรมดังกล่าว พื้นที่นี้จึงเป็นสถานที่ที่บ่มเพาะสังคม

ที่มีรูปแบบเฉพาะของย่าน ด้วยพ่อค้าแม่ค้าคนพื้นที่กับลูกค้าประจำ ความสัมพันธ์นี้ “เป็นกันเอง” ที่ส่งต่อสู่ผู้ที่แวะเวียนผ่านไปมาจนรู้สึกได้

3) ปริมาณการใช้รถยนต์สัมพันธ์กับความเป็นสังคมของพื้นที่ แนวคิดและการทดลองของ โดนัลด์ แอปเปิลยาร์ด (Appleyard, 1981) แสดงให้เห็นถึง การทำลายสภาพสังคมในพื้นที่ที่มีปริมาณรถยนต์จำนวนมาก ในย่านแฟรงก์ฟอร์ดเป็นเพียง ลานจอดรถของคนในพื้นที่และข้าราชการโดยรอบที่คอยจอดแทรกอยู่ตามแนวถนนหน้าร้าน คอยอาศัยร่มเงาของอาคารบางช่วงเวลา เท่านั้น การใช้ความเร็วของรถทำได้ เนื่องจากมีช่องทางที่แคบสั้นเข้าถึงไม่สะดวก จึงไม่ใช่เป็นถนนไวสำหรับการสัญจรด้วยรถยนต์ ผู้คนสามารถพบปะสนทนากันได้อย่างสะดวกปลอดภัย ด้วยคุณลักษณะทางกายภาพดังกล่าวความเป็นสังคมจึงไม่ถูกทำลายไป

4) ด้วยสัณฐานพื้นที่ที่เป็นลักษณะตาราง (Grid) ทำให้เกิดการกระจายตัวของผู้ใช้งานตามคุณภาพของกายภาพ สอดคล้อง กับแนวคิดของ เจน เจคอบส์ (Jacobs, 1993) ที่เสนอรูปแบบถนนเป็นตารางแทนที่จะมีลักษณะยาวเกินไปทำให้ผู้คนกระจุกตัวอยู่ พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ในย่านแฟรงก์ฟอร์ดผู้คนใช้กิจกรรมจำเป็น (พฤติกรรมการสัญจร) ไหลกระจายเข้าสู่พื้นที่ถนนอย่างสม่ำเสมอ แต่มีแนวโน้มการไหลเข้าสู่พื้นที่ที่มีอัตราส่วนร่มเงาสูง ทำให้สังคมมีชีวิตชีวาและหลากหลายมากขึ้น

จากความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ดังกล่าว ย่านแฟรงก์ฟอร์ดจึงเป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีความเฉพาะตัว คือ เป็นย่านร้านค้า ร้านอาหารเก่าแก่ที่ยังคงตอบสนองต่อวิถีชีวิตของผู้คนโดยรอบ พร้อมทั้งรองรับผู้คนที่เดินผ่านไปมา ด้วยการมีสัณฐานพื้นที่ ในแบบกระชับ ปิดล้อม สร้างให้เกิดคุณลักษณะที่ดีในแง่ของการมีพื้นที่ร่มเงาช่วยขยายขอบเขตสภาวะสบาย ส่งผลต่อการเกิด กลุ่มกิจกรรมทางเลือกและกลุ่มกิจกรรมทางสังคมหนาแน่นในพื้นที่ที่มีอัตราส่วนร่มเงาสูง รวมถึงการมีสัณฐานแบบตารางสร้างให้เกิด คุณลักษณะที่ดีในแง่ของการสัญจร ทำให้มีการกระจายของผู้คนเดินสัญจรได้อย่างทั่วถึงไม่เกิดจุดอับปลายตันส่งผลต่อความน่าใช้ น่าเดิน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของร่มเงาต่อพื้นที่ทางสังคมในย่านแฟรงก์ฟอร์ด ทำให้เข้าใจถึงรูปแบบสัณฐานที่ส่งเสริมให้สภาพสังคม ในพื้นที่ยังคงอยู่ การออกแบบให้พื้นที่กระชับไม่กว้างจนเกินไป ช่วยสร้างให้เกิดร่มเงาและสัดส่วนที่ดีเหมาะแก่การทำการกิจกรรม ทางสังคม รวมถึงการเป็นพื้นที่ปิดล้อมแต่ยังสามารถเข้าถึงและกระจายการสัญจรได้ดี ทำให้ผู้คนเดินได้และมีแนวโน้มจะใช้พื้นที่ ที่มีร่มเงาสูง ซึ่งช่วยส่งเสริมให้พื้นที่นั้นมีความหลากหลาย และมีการใช้พื้นที่อย่างมีชีวิตชีวา

7. ข้อเสนอแนะ

การดำเนินกิจกรรมกลางแจ้งในพื้นที่แฟรงก์ฟอร์ดต้องการสภาพแวดล้อมที่น่าสบายในเขตร้อนชื้น ดังนั้น ร่มเงาจึงมีอิทธิพล อย่างมากในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งส่งผลต่อความมีชีวิตชีวาของสังคมด้วยการออกแบบให้มีสัณฐานกระชับ และมีสิ่งก่อสร้างป้องกัน แสงแดดโดยตรง ช่วยเพิ่มโอกาสให้ผู้คนเข้าใช้พื้นที่ได้มากและนานขึ้น อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้เป็นเพียงผลจากการพิจารณา ในมุมมองเชิงกายภาพและพฤติกรรมเท่านั้น ด้วยโครงสร้างทางสังคมที่ซับซ้อนทำให้มีปัจจัยหลากหลายที่ส่งผลกระทบ การทำความเข้าใจพื้นที่ทางสังคมนั้นควรต้องพิจารณาความสัมพันธ์จากหลากหลายปัจจัยร่วมกัน หรือมุมมองที่สนใจเพื่อสามารถ นำไปใช้ประโยชน์ได้

8. เอกสารอ้างอิง

- ต้นข้าว ปาณินท์. (2553). *คนและความคิดทางสถาปัตยกรรม*. สมมติ.
- พนิช ตั้งวิจิตฤกษ์. (2021, 3 เมษายน). แฟรงก์ฟอร์ด ย่านการค้าท่ากาลเวลาของชาวพระนคร. *Urban Creature*. <http://www.urbancreature.co/phraeng-phuthon/>
- พิมลศิริ ประจวบสาร. (2559). วิธีการศึกษาระบายอากาศด้วยวิธีธรรมชาติ. *วารสารหน้าจั่ว คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 18, 106–129.
- สันต์ สุวจธราภินันท์ (บรรณาธิการ). (2564). *สำรวจพื้นที่ทางสังคม: อัตลักษณ์ ปฏิบัติการ และภาพตัวแทน*. ศยาม.
- Appleyard, D. (1981). *Livable streets*. University of California Press.
- Bosselmann, P., Flores, J., Gray, W., Priestley, T., Anderson, R., Arens, E., Downty, P., So, S., & Kim, J. J. (1984). *Sun, wind, and comfort: A study of open space and sidewalks in four downtown areas*. University of California.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings*. Island Press.
- Gehl, J. (2013). *How to study public life*. Island Press.

- Hillier, B., Penn, A., Hanson, J., Grajewski, T., & Xu, J. (1993). Natural movement: Or, configuration and attraction in urban pedestrian movement. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 20, 29–66.
- Jacobs, J. (1993). *The death and life of great American cities*. Random House.
- Mouada, N., Zemmouri, N., & Meziani, R. (2019). *Urban morphology, outdoor thermal comfort and walkability: The case of hot and arid regions, a comparative study in the city of Sidi Okba (Algeria)*. LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Yang, W., Wong, N. H., & Jusuf, S. K. (2013). Thermal comfort in outdoor urban spaces in Singapore. *Building and Environment*, 59, 426–435.